

El pont de Sant Marc i el pont d'Orniu

Aquest article aporta uns apunts històrics sobre el pont de Sant Marc a Gironella i sobre el pont d'Orniu a Cal Rosal. També es proposa una reconstrucció hipotètica d'aquestes dues obres de l'arquitectura civil del baix Berguedà.

EL PONT DE SANT MARC

El pont de Sant Marc de Gironella estava situat vora la plana de Sant Marc (actualment cal Bassacs), i la seva importància radicava en el fet que, per aquell lloc, travessava el Llobregat un "camí de la sal", el que sortint de Cardona anava cap a Serrateix i Casserres, passava pel costat de l'ermita preromànica de Sant Marc, creuava el Llobregat al sud de Gironella i es dirigia cap a Prats i Vic o, tirant més a tramuntana, cap a Borredà, Ripoll i la Catalunya Nord. D'aquell antic pont, en l'actualitat només en queda a la vista un munt de rocs ben compactats que formaven part de l'estrep esquerre de l'arc central. Per visitar aquestes restes s'ha d'anar a la zona esportiva de Gironella, passar per l'ample camí entre el camp de futbol i el riu i continuar per la dreta un centenar de metres avall.

Tal com explica Mn. Serra Vilaró: "L'obra més costosa dels camins eren els ponts; de manera que l'Església, per adjuvar al bastiment dels mateixos, considerava com a obres ptes la seva construcció; per la qual cosa hom troba sovint llegats en els testaments" (1). En aquest sentit, el mateix Serra Vilaró (2) parla d'un pergami que hi havia a l'arxiu de Gironella, datat l'any 1389 (en aquest moment desaparegut), que era el testament d'un gironellenc on constava un llegat, la quantitat del qual no s'especifica, "operi pontis Gerundelle" (per a l'obra del pont de Gironella). Això no vol dir necessàriament que es construís un pont en aquell moment o

que s'hi fessin obres, sinó que aquells diners s'havien de gastar quan calgués fer obres al pont o per al seu millorament. De fet parla del "pont de Gironella", sense que puguem concretar si es tractava del de Sant Marc o del pont Vell, que encara existeix i és un dels símbols de la nostra vila.

Com que la construcció dels ponts era molt útil però molt costosa, moltes vegades els senyors autoritzaven els municipis a posar impostos especials en alguna o algunes de les mercaderies que es venien, per tal que els diners resultants d'aquest impost servissin per finançar les despeses de la construcció.

Per rescabalar-se d'aquestes importants despeses i, al mateix temps, per atendre al manteniment de l'obra, el que l'havia construït o fet construir (senyor o municipi) sovint posava un impost sobre les persones i animals que hi transitaven, que s'anomenava *dret de barra*. Es deia així perquè era costum situar una barra o tronc travesser prohibint el pas, que no s'apartava fins que l'interessat en creuar el pont havia pagat l'exacció corresponent. Aquest impost també era conegut amb els noms de *peatge*, *passatge* o *pontatge*. Tot i que aquest impost era contrari a les constitucions i al dret general de Catalunya, pel qual tothom podia anar allà on volia sense haver de pagar, ja se'n coneixen casos des del segle XII, en llocs de jurisdicció senyorial.

No tenim cap document que ens pugui donar una pista sobre la data de construcció del pont de Sant Marc però, pel dibuix i la fotografia que en conservem i per les restes pètries que en queden, sembla clar que ens trobem davant d'una construcció romànica (segles XI-XIV).

A falta de documents que acreditin la construcció del pont de Sant Marc, denominat també del Diable, podem oferir dues llegendes sobre aquest tema:

Una diu que, fa molt anys, la minyona de la casa de pagès anomenada cal Viader, cada cop que havia d'anar a la font a cer-

Croquis del pont de Sant Marc en els plànols de la fàbrica de Joan Teixidor.

car aigua, havia de travessar el Llobregat per una estreta palanca, que s'emportaven els aiguats cada vegada que el riu baixava crescut. Quan això passava havia d'anar molt lluny a buscar l'aigua, la qual cosa li ocasionava un gran cansament i una pèrdua de temps important. Avorrida i malhumorada, en una d'aquestes ocasions oferí donar-se de bon grat al diable si l'endemà, abans de cantar el gall, tenia per sempre més un pont ben sòlid per on poder passar sense destorb a l'altra banda del riu. Quasi no havia acabat de dir-ho quan se li aparegué un home amb mala pinta que li preguntà si s'atenia al que havia manifestat. Ella contestà afirmativament.

En fer-se fosc, veié com una gran munió de gent estranya es posava a treballar de valent en la construcció del pont; espantada i penedida, la minyona correu a explicar el que li havia passat a la mestressa de la casa, que l'escoltà i la tranquil·litza. En plena nit anaren al corral i tiraren un perol d'aigua bullent sobre el gall, el qual, esverat, es posà a cantar tot seguit. Com que les baranes del pont encara no eren fetes quan cantà el gall, el dimoni perdé la juguesca i els de cal Viader disposaren d'un pont a prop de casa per poder travessar el riu amb comoditat, sempre que ho necessitessin.

Una altra llegenda explica que, quan els senyors de Gironella i el baró de Balsareny governaven aquestes contrades, tingueren alguna qüestió i, no sabent arreglar-la a les bones, ho feren a les males. Es lliurà una batalla que fou guanyada pels de Gironella, els quals obligaren els seus oponents a construir aquest pont per passar el riu, que els de Balsareny motejaren amb el nom de pont del Diabole, pels treballs que passaren en fer l'obra (3).

Deixant la llegenda i passant a la història, trobem que el 27 de maig de 1446 Pere Grau, clavi del senyor de Pinós, passava comptes amb Pere Sala, el seu representant a Gironella i, entre altres impostos recaptats, s'hi esmenta la quantitat de deu diners que l'any anterior s'havia cobrat pels passatges del pont (4).

Era molt freqüent que el titular d'aquest o altres impostos, per estalviar-se feina, arrendés els drets a alguna altra persona, a qui cobrava una quantitat fixa. Això és el que feia el Comú de Gironella que, molts anys, arrendava en subhasta pública el dret de cobrar els passatges i altres privilegis que tenia concedits (5). Les condicions d'aquests arrendaments s'anotaven en un document notarial anomenat *taba*,

i la primera que trobem que parla dels passatges, que correspon al desembre de 1649, diu:

"Qui diu y quant en tot aquell Arrendament de la merseria y passatjes de la vila de Sta. Eulalia de Gironella arrendes de part del Consol y Jurats de dita vila, arrendes per temps de un any qui comensara a correr lo dia dels Tres Reys primer vinent. P(ri)merame)nt sapia lo Arrendador que pot fer pagar de passatjes dos diners per bestia tantes vegades com passaran, sols no passin lo mateix dia y sols no sien los mes circumvehins. Item sapia lo Arrendador que pot fer pagar quatre diners per lliura de tot lo que vendra y comprara, sols no sien de la baronia. Item sapia lo Arrendador que pot fer pagar per cada carrega de oli sinch reals dich 10 s. Item sapia lo Arrendador que pot fer pagar a qualsevol persona que passara ab bestia de peu rodo per lo pont de St. March tres lliures moneda Barsa. de bant. Item sapia lo Arrendador que ha de pagar lo preu del dit Arrendament ab tres iguals pagues ço es de tres en tres mesos conforme los altres Albarans. Item sapia lo Arrendador que ha de donar bones y sufficients fermances a coneguda de dits Consol y Jurats dins dos dies naturals. Item sapia que ha de pagar lo dret al notari y corredor. Dat [...]" (6).

Des d'aquella data, es continuen trobant notes i tabes dels passatges en els Llibres del Comú de Gironella, amb algunes variacions sobre l'anterior, però cap referència escrita concreta al pont de Sant Marc fins al 13 de febrer de 1701, quan anotaren: *"Ses resolt lo Consell que s'adobia lo Pont de St. March en allo que sia nasasari"*.

Francisco de Zamora, un funcionari castellà que estigué molt temps destinat a Catalunya, l'any 1789 envià un qüestionari molt detallat a tots els ajuntaments catalans per tal de fer una història del país i, en les respostes que li donaren des de Gironella i Berga, hi trobem la principal informació que tenim sobre el pont de Sant Marc. Joan Gironella i Joan Puigferrat, dos dels regidors d'aquesta vila aquell any, contestant a la pregunta de quins rius hi ha, diuen: *"El rio nombrado Llobregat cerca los muros de la villa, su curso pasa por el termino de Olvan, su nacimiento en lo termino de Castilla de Nuch, dista honse horas a la parte de cierso; por los mismos muros se le une una ribera nombrada de Llavaneras."*

Al salir de la villa hay un arco de puente y todavia falta otro arco por las grandes avenidas de dicho rio; hay otro puente nombrado de Sant March dis(tan)te de esta villa un quarto de hora, se paga dos dineros por quiscuna cavalcadura de pie redondo que transita por el termino de esta villa, a exempcion de los que iven a buscar sal al salí de Cardona, los recibe este Comun como otro de sus propios [...]".

Ramon Farguell i Canadell, des de Berga, donava més informació de tota la comarca i, després de parlar del riu i les rieres, explica que, de la Pobla de Lillet fins a Puig-reig es troben vuit ponts, i comenta: *"[...] dos en Gironella llamado el uno de Sn. Marcos, un quarto distante de la Villa, de una elevacion y un ojo extraordinarios muy estrecho, y sin varandas, que orroriza solamente el mirarlo, y mucho más el passarle por el qual transitan los comarcanos, no se sabe su origen, pero sí que se conoce ser antiquíssimo [...]" (7).* Penso que potser s'hauria de matisar l'expressió *"sin varandas"*, en el sentit que cal entendre que no hi havia baranes d'obra, però segurament sí algun entramat de fusta, ja que no sembla lògic un pont d'aquesta magnitud sense cap mena de protecció lateral.

Podria ser que el pont de Sant Marc ja quedés malmès en les primeres dècades del segle XIX (Guerra de la Independència?) perquè, en l'albarà d'arrendament dels passatges de 1830, el pont de què es parla sembla el d'entrada a Gironella, i no pas el de Sant Marc, com s'endevina quan parlen de la roca, la font del Pont i la casa dels Estudis. El transcriu per la curiositat d'alguns detalls:

Al peu
del Parc Natural
Cadí-Moixeró

Obert tot l'any

Lloguer de bungalows i caravanes
Servei de restaurant obert a tot el públic
Menjars casolans típics de muntanya i cuina del bolet

Ctra. de Gisclareny km 1,
Telf. 93 824 44 20
08695 BAGÀ

“Qui bulla arrendar per temps de un any lo Arrendament dels Pasatges y drets que est Comu acostuma cobrar, lo qual comensarà à correr lo die primer de Janer y finirà lo ultim de Desembre de 1830, ab los pactes seguens:

Primerament, Sapia lo Arrendatari que durant lo present Arrendament deurà y podrà cobrar per quiscuna cabalcadura de peu rodó que passarà per la Vila y terma que portarà bast o albarda, dos diners, y la persona que no voldra pagar, si pasa de trenta pasas mes andavan, ó mes anllà caurà à la pena de 3 ll(iures) catalanas partidoras estas y las demes penas baix escritas entre lo receptor de las penas de camara, lo Sr. Mustasaf y lo acusador.

Ytem, Sapia lo Arrendatari que son franchs de pagar los veïns y cicumveïns, los de Berga, los de Bagà, los ques conté de Berga en aball, los de estas Baronias de Gironella, los Arrendataris dels Srs. Marquesos, los que vindran a las festas majors ó funerals, los que vindran a beurer sos parents, los que portaràn cargas per los de esta Parroquia, y per lo Rey (que Deu lo G.), los que vindran a moldrer, los que portaran sal y en aniran a cercar (advertin que si las cavalcaduras ban carregadas de algun altre genero ne auran de pagar), las eugas y sos segisos, las rebadanas de las remadas y finalment tots los que no tindran llegalitima francesa.

Ytem, Sapia lo Arrendatari que podrà y deurà escombrar lo pont, los baxans de la roca, la baxada del Grau y ninguna altra persona ó podrà fer en pena de 3 ll. Bars.

Ytem, Sapia lo Arrendatari que cuydarà de netejar las picas de la fon del Pon, los abauradors de dejus la casa del Estudi sempre que hi hagi immundicia, en pena de 10 s(ous) catalans per quiscuna vegada que faltarà, y a la mateixa pena caurà lo qui los ambrutarà.

Ytem, sapia lo Arrendatari que podrà cobrar sis diners per lliura de totes las marcaderias que los forasters compraràn o vendrà si altrament no son franchs, no comprerenti las dels generos comestibles, carbo ni lleña y qui al contrari farà caurà a la pena de 3 ll. catalanas. Entregarà la presen taba als Srs. Regidors ó Mostasaf sempre que la demanaràn.

Ytem, Sapia lo arrendatari que lo preu que sen farà lo pagarà ab tres yguals pagas comensan la primera lo die primer de Janer, la segona lo primer de Maitg, y la ultima lo primer de Setembre del any mes prop vinent de 1830, y aurà de donar bonas fianzas à coneguda dels Srs. Regidors.

Ytem ab los sobre dits pactes se alliurarà y no altrement com y tambe haurà de pagar luego de ser alliurat est Arrendament 18 s. 9d. per lo Nunci.

Dat en Gironella à 6 de Obre. de 1829”.

Segueixen les signatures dels cinc regidors que hi havia a Gironella en aquella època i, al final, hi posaren una nota que diu:

Restes actuals del pont de Sant Marc. JOSEP BUSQUETS

“Lo present Arrendament fou alliurat lo dia 11 Octubre de 1829 a favor de Anton Ricart per preu de 4 ll. 2s. 6d. com a major postor del public subast, de que certifica Jaume Gironella [...]” (8).

L'any 1861 Joan Teixidor presentava al Govern Civil un projecte redactat per Josep M. Folch i Brossa, segons el qual volia construir dues fàbriques en el terme de Gironella i vora el pont de Sant Marc. Les fàbriques estarien situades una a cada banda de riu, i la seva maquinària seria moguda per la força de l'aigua del Llobregat, que es desviaria per mitjà d'una sola resclosa; d'aquesta presa en sortirien dos canals (un per banda), cada un dels quals passaria per un dels arcs laterals del pont de Sant Marc (9). En el dibuix fet per l'enginyer Folch hi ha un croquis de com era aquell pont que, com pensàvem, ja té ensorrat l'arc central. Tot i que el projecte s'aprovà, no es portà a la pràctica segons el seu redactat, sinó que es construïren totes dues fàbriques en el marge dret del Llobregat.

El novembre de 1892 Antoni Teixidor Bassacs demanava al Govern Civil permís per acabar de tirar a terra el que quedava del pont de Sant Marc, en la riba dreta del riu. Posat el tema a informació pública sense cap al·legació, el 4 d'abril de 1893 li contestaven des de la Secció de Foment: *“En vista de la instancia presentada por V. en este Gobierno, solicitando la oportuna autorización para demoler las ruinas que aun subsisten en la margen derecha del rio Llobregat [...] del antiguo puente llamado de San March así como para ocupar con obras de ensanche de la fabri-*

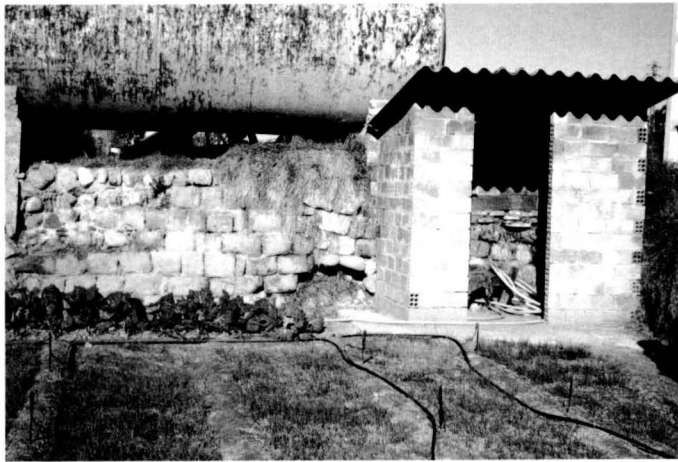
ca que allí posee V. el macizo que formaba parte del estribo derecho de dicho puente [...] teniendo en cuenta que con la demolicion pretendida podrá evitarse algun accidente desgraciado, por cuya razon ha de estimarse conveniente, y que la parcela que se trata de ocupar, ya se considere como formando parte del cauce ya como de propiedad del Estado, no puede tener hoy mejor aplicacion que la de mejorar su aprovechamiento [...] y de conformidad con el parecer del Ingeniero Jefe de Obras Públicas, he acordado autorizar a V. para demoler la parte ruïnosa del puente de San March situada en la margen derecha del rio Llobregat, término de Gironella, y ocupar el macizo de su estribo con las condiciones siguientes: 1ª Las obras de demolicion se llevarán á cabo bajo la inspeccion y vigilancia de la Jefatura de Obras Públicas [...] debiendo V. Avisar [...] la fecha en que principie aquella demolicion y el dia en que la termine. 2ª Deberan demolerse a costa de V. todas las obras del antiguo puente de San March situadas á mayor altura que la línea de carmin señalada en el plano [...] 3ª Los productos resultantes de la demolicion no podran ser arrojados al cauce ni a terrenos de dominio público sino que deberá V. retirarlos dentro de su propiedad [...] 4ª La demolicion deberá quedar completamente terminada en el plazo de tres meses, contados desde esta fecha [...] 5ª Una vez terminada la demolicion y que esta haya sido reconocida por el Ingeniero y encontrada suficiente podrá V. utilizar el terreno que hoy ocupa el estribo derecho del puente ruïnoso señalado en el plano [...] para los esclusivos fines de mejorar la fábrica [...]” (10).

L'any 1904 fou Josep Vilardell Gili qui demanava al Govern Civil permís per utilitzar els materials que quedaven del pont de Sant Marc, en la riba esquerra del riu. L'Ajuntament de Gironella no s'hi oposà, i Obres Públiques informà que el pont, “[...]”

en estado ruinoso [...] no puede prestar utilidad alguna al Estado, siendo por el contrario conveniente su demolición por poder llegar en el estado ruinoso en que se encuentra, a constituir un peligro para el público [...]”. De manera que, el 10 de gener de 1905, se l'autoritzava “[...] a utilizar los materiales que necesite de las ruinas del antiguo puente del camino de Vich á Aviá existentes en [...] el término de Gironella [...]”, amb la condició que, el que en quedés, “[...] no ofresca peligro de derrumbamiento [...]”. Vilardell havia de fer-ho en un termini de tres mesos i sense perjudici de tercers.

L'única fotografia que he vist i que mostra, per bé que només parcialment, com era el pont de Sant Marc a finals del segle XIX es publicà en el llibre de viatges escrit per Cèsar August Torras (11), que fa aquests comentaris: “Prop la vila [...] hi han els restos de l'antic pont del Diable, construcció migeval, del que no'n queda gaire be res; sols

Pedres ben escairades, que formaven l'extrem esquerre del pont, amagades en el marge d'un hort. RAMON COROMINAS

troços de sos dos archs laterals, que no fa pas molts anys eren encara sencers. L'incuria més gran y desconeixement de son valer artistich-arqueologich per part del municipi de Gironella, ha fet que anés desapareixent aquest vell monument. Fins els pagesos dels voltants s'han entretingut impunement a treure'n les pedres pera construir barraques en llurs camps.”

Com deia al començament, de l'antic pont de Sant Marc o del Diable només en queda el munt de pedres que es veu en la fotografia, però han estat suficients per recrear-ne sobre el paper la seva fesomia original, tal com es pot veure en la magnífica reconstrucció tècnica feta per l'amic Ramon Corominas, en la segona part d'aquest article.

Notes

- (1) J. Serra Vilaró, *Baronies de Pinós i Mataplana II*, p. 145.
- (2) Ídem, p. 404.
- (3) Pere Feliu, *Butlletí del C.E.C.*, vol. 15 (1905), pp. 339-344.

- (4) Arxiu Parroquial de Gironella, Manual de Notaria 1445-48, p. 70.
- (5) J. Busquets, D. Montaña, J. Pujol i R. Serra, *Gironella, notes històriques*, p. 97, Associació Cultural El Vilatà, Gironella, 1999.
- (6) Arxiu Municipal de Gironella, Llibre del Comú.
- (7) Roser Serra i Llorenç Ferrer, “Un qüestionari de Francisco de Zamora (1879)”, *Estudis d'Història Agrària*, 5, Curial Edicions Catalanes, 1985.
- (8) Arxiu Municipal de Gironella, Plec 1800-1850.
- (9) Arxiu Junta d'Aigües, Barcelona, expedient Joan Teixidor i Cia. (còpia del document cedida pel Sr. Pere Vall Casas).
- (10) Arxiu Municipal de Gironella, Expedients 1888-1936.
- (11) Cèsar August Torras, *Pirineu Català-Guia Itinerari Bergadà Valls Altes del Llobregat*, pp. 24-28, Barcelona, 1905.

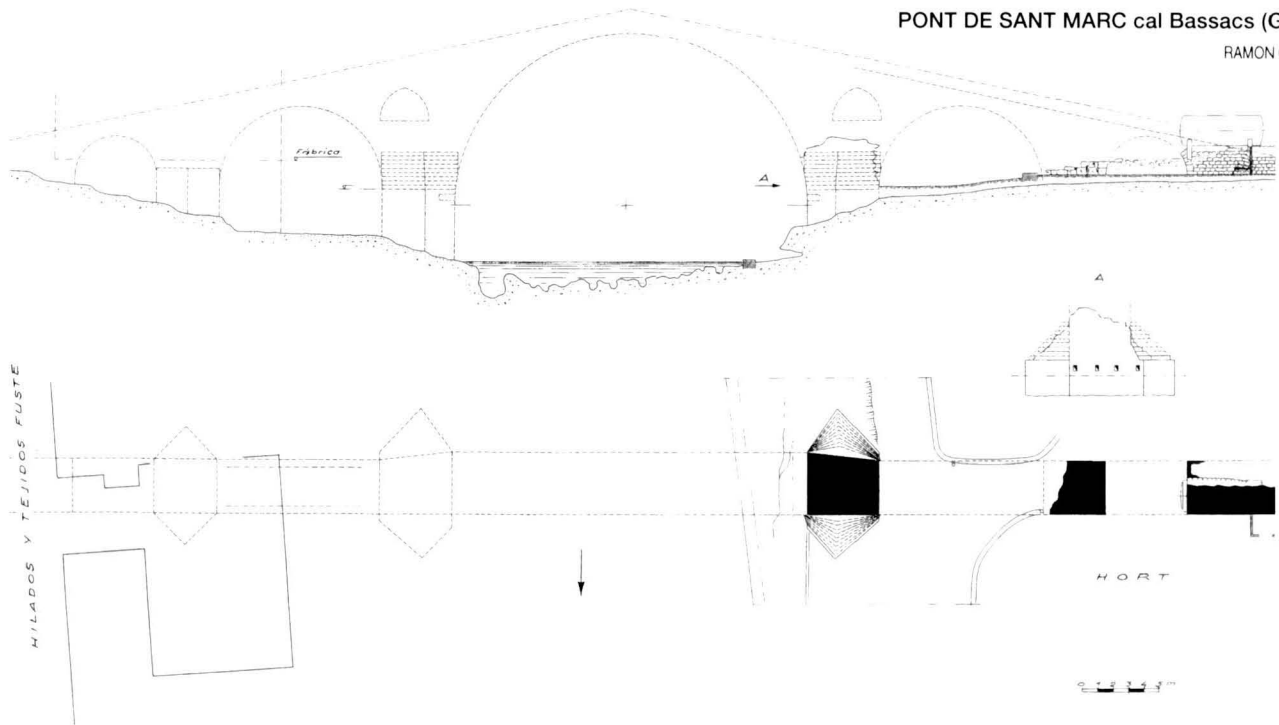
Josep Busquets

blement de finals del segle XIX, ens mostra l'aspecte que tenia aquest tram del pont quan encara es conservaven els dos ulls que feien costat a l'arcada major, la qual cosa ens permet conèixer-ne la forma i, fins i tot, deduir-ne les dimensions. També existeix un plànol de la segona meitat del segle XIX que formava part de la tramitació dels permisos per a la derivació d'aigua del Llobregat a la fàbrica de Joan Teixidó i Companyia –lloc que ocupa l'actual Hilados y Tejidos Fusté–, on figura el pont en la seva totalitat, amb l'excepció d'una bona part de l'arcada major, la forma de la qual, però, és fàcilment deduïble i hi és dibuixada amb línia discontinua. Aquest plànol no té la precisió que hom voldria, ja que fa una reducció molt gran que no permet de detallar, i tan sols hi figuren a escala les distàncies horitzontals, mentre que les alçades hi són desproporcionades expressament: s'augmenten per donar més rellevància als perfils. Això no obstant, la localització d'aquest plànol realitzat a escala ha estat fonamental per conèixer la forma i les dimensions del conjunt del pont, i ha possibilitat, juntament amb la fotografia i els vestigis existents –una vegada amidats i relacionats–, la realització d'un plànol molt més fidel i detallat que ens permet de conèixer el que fou aquesta gran obra.

La realització d'aquest treball també ha fet possible la constatació d'algunes particularitats pel que fa a l'amplada d'aquest pont, observació que cal remarcar. L'amplada de l'arcada major no presenta cap dubte, ja que queda perfectament definida en el parament interior de la volta a uns dos metres de la seva arrencada (vegeu plànol) i, per tant, es pot estimar en 3,9 o 4 m. Pel que fa a l'indret on es troben les restes del pilar i l'estrep dels dos ulls, l'amplada no és perceptible a primera vista pel fet d'haver estat terraplenat aquest espai pel cantó del camí, amb la qual cosa només queda al descobert el parament que dóna a la banda de l'hort. No obstant això, si s'excava escassament un pam es pot apreciar, per la banda del terraplè, arran de terra, un alineament que supera els dos metres, paral·lel als vestigis del pilar i que és versemblant pensar que correspon al parament del pilar en aquesta banda. Excavant, també, una rasa d'uns dos o tres pams a la cantonada de l'estrep, apareix, seguint aquesta mateixa línia, una carreuada que, encara que no tan ben definida, sembla correspondre al mateix parament. L'amplada, doncs, entre paraments, seria en aquest indret de 2,40 m. De tractar-se realment de l'amplada dels ulls laterals,

EL PONT DE SANT MARC

Del que fou aquesta gran obra tan sols n'han perdurat unes escasses restes situades al marge esquerra del riu Llobregat, enfront de la fàbrica Hilados y Tejidos Fusté, a cal Bassacs. Un d'aquests vestigis, molt desfigurats, correspon al pilar de l'arcada major. Tot i el seu mal estat, amb una acurada observació hom pot arribar a deduir-ne la forma original. Els altres vestigis, més retirats del riu, fàcilment podrien passar desapercebuts si no fos per la seva tipologia i per l'alineament amb el pilar, car l'indret ha estat totalment modificat i convertit en zona de pas i conreus. Pertanyen, doncs, aquestes restes, al pilar i a l'estrep dels dos ulls o arcades menors que hi havia en aquesta banda fent costat a l'arcada major, i que han subsistit formant part de la paret que hi ha en aquest indret i que delimita l'hort del camí. Una fotografia d'aquest mateix indret, proba-

aquesta diferència de mig metre més en l'amplada de l'arcada major podria ésser deguda a la seva extraordinària grandària que, juntament amb la situació dels seus pilars, l'arrencada dels quals es troba a una cota notablement més baixa que la resta del pont, li conferiria també una notable alçada, motiu pel qual s'hauria cregut convenient de donar-li més amplada per així garantir-ne l'estabilitat.

També ha perdurat a l'estrep, per la banda del camí i a sota mateix del dipòsit que s'hi troba instal·lat (vegeu plànol), una carreuada que aflora un pam de terra, paral·lela al parament del cantó de l'hort i de la mateixa tipologia. La separació que es manté entre paraments és d'uns dos metres, una amplada totalment il·lògica per acceptar-la com a pertanyent a una obra d'aquesta magnitud. Existeixen, però, referències documentals que corroboren aquesta estretor. Es tracta de la resposta a la pregunta número 16 del qüestionari de Francisco de Zamora de l'any 1789, referida a les particularitats dels ponts existents al riu Llobregat. En fer esment dels ponts de Gironella diu textualment: "[...] dos en Gironella llamado el uno de San Marcos, un quarto distante de la villa, de una elevación y un ojo extraordinarios muy estrecho, y sin varandas, que orroriza solamente el mirarlo, y mucho más el pasarle por el qual transitan los comarcanos, no se sabe su origen, pero sí que se conoce ser antiquísimo".

Es podria tractar molt bé d'una refecció del pont—destruït o esfondrat molt probablement per una riuada—feta sobre les restes existents durant una època de precaritat i en un moment en què aquesta obra

ja havia perdut la importància que motivà la seva primera construcció. Una excavació, no molt costosa, feta a l'indret de l'estrep, seguint l'alineament suara esmentat, podria ajudar a esbrinar aquest interrogant.

Tal com es pot veure, doncs, en el plànol que acompanya el present treball, es tractava d'un interessant i bonic pont gairebé simètric, de dos pendents, anomenats també *d'esquena d'ase*, amb una arcada major de 22 m de llum, la més gran dels ponts medievals bastits al riu Llobregat a la comarca del Berguedà i només superada pels ponts de Castellbell i Monistrol, a la comarca del Bages. Tenia una llargada aproximada d'uns 83 m i, fent costat a l'arcada major, hi havia dos ulls per banda. Els ulls de la riba esquerra, situats a un nivell sensiblement més alt que la resta del pont, serien excepcionalment travessats pel corrent fluvial. Els pilars de l'arcada disposaven de tallaaigües a cada cantó, rematats per unes esglaonades, i als timpans de l'arcada hi havia finestres d'arc apuntat. És de suposar que el pilar dels ulls de la dreta—situats a un nivell inferior que els de la riba esquerra—també tindria tallaaigües per atenuar l'embranchida de l'aigua. Una de les particularitats de l'arcada major és que arrencava amb l'amplada del pilar (4,80 m) fins a sobre el tallaaigües, i a partir d'aquest nivell s'anava estrenyent gradualment—només per la banda d'aigües avall—coincidint amb les esglaonades, fins a assolir l'amplada definitiva de 3,90 m.

Ramon Corominas

EL PONT D'ORNIU

Qui devia construir el pont d'Orniu, situat entre els termes d'Avià i Olvan però en terrenys que, des de l'alta edat mitjana, pertanyeren al monestir de Ripoll?

Quan, fa un parell d'anys, la Diputació Provincial resolgué recuperar i dignificar les restes que quedaven de l'antic pont d'Orniu, van demanar als ajuntaments dels pobles veïns si en tenien alguna informació, i crec que només en l'Arxiu Municipal de Gironella vam trobar-ne un document, datat l'any 1719, que feia referència al seu estat ruïnós en aquella època i a la conveniència de reconstruir-lo. En aquell moment, no se'n coneixia cap altra documentació.

No fa gaire, parlava breument d'aquest pont en el Suplement de L'EROL (1); dels senyals d'antigues palanques a les codines del seu voltant, del seu probable origen medieval i de la seva utilitat com a camí ral entre Berga i la plana de Vic. Després de portar aquell article a la impremta, he trobat altres informacions que fan referència al pont d'Orniu que, tot i no ser massa significatives, podran ajudar—juntament amb el bonic treball tècnic i les explicacions fetes per l'amic Ramon Corominas—a tenir-ne un millor coneixement.

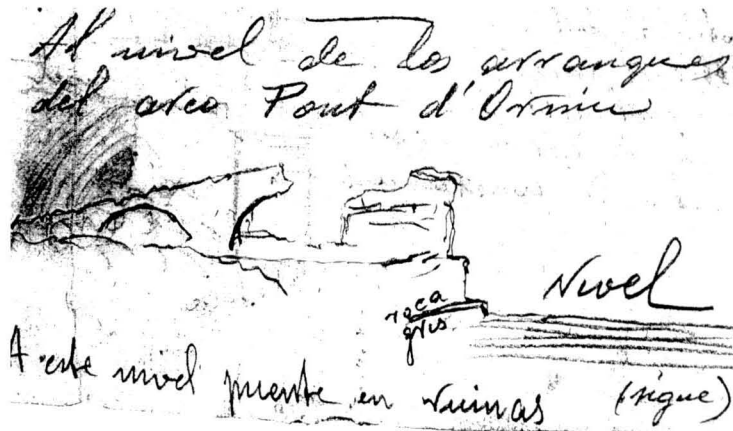
La referència més antiga trobada sobre el pont d'Orniu és en el Llibre del Comú de Gironella (2) quan, amb data 12 de juny de 1660, anotaren: "Se a tingut Consell General al pont de Orniú a la baronia de mi Senyora dona Maria de Agulloy Pinos y son assistits los de la vila de Gironella y los del lloch del Van y los de la baronia de la Montanya". Queda

clar que la plana de l'esquerra del riu era el lloc on, habitualment, es reunien els representants dels pobles de la baronia de Gironella quan havien de resoldre algun problema que els afectava a tots.

El novembre de 1864 l'Ajuntament de Gironella, tement que s'ensorrís el pont Vell de la vila, va demanar un informe tècnic a la Secció de Foment. El negociat de Ponts d'aquella secció va enviar a Gironella l'enginyer Enrique de León, que redactà una nota gens falaguera del nostre pont i, per no sé quina raó, també una altra que fa referència al pont d'Orniu i que diu:

"Al propio tiempo que el de que me he ocupado anteriormente he pasado á examinar el estado del puente de Dosrius (s'equivoca de nom) situado cerca de la fábrica de Minoves, único paso que existe para salvar el Llobregat en aquella localidad, donde ese rio no es por ningun punto vadeable, de modo que su ruina interceptaria la comunicacion de Berga con Manresa por la carretera en construccion; y he hallado que sus poco satisfactorias circunstancias obligan tambien á prohibir por él el paso de carruages cargados, como medida preventiva para evitar el caso probable de la interceptacion de esa via y quizas cualquier accidente desagradable que acarrese desgracias personales. Este puente consta de un solo arco de 13,25 metros y 1,70 flecha formado de dos planos inclinados de espesor constante de 0,32 cuyas dovelas no afectan sensiblemente la forma de cuña.

Aunque fundado en uno y otro estribo sobre bancos de roca de gran potencia por entre los que pasa el rio muy encauzado, en las crecidas desborda este y baña las avenidas ú estribos de la obra, elevandose las aguas del arco. La proyeccion horizontal de la obra presenta cierta inflexion en el eje del puente que no puede determinarse si es

Croquis del pont d'Orniu vell, fet per Victor Rossich.

defecto de construccion, o algun movimiento posterior á esta, que data de 1840.

Aquí no son tampoco ciertamente las condiciones de estabilidad las que aseguran la existencia de la obra, sino mas bien la resistencia del todo formado por materiales, en mejor estado y de mejores cualidades que los del puente de Gironella, y los morteros que naturalmente no habran llegado al grado de petrificacion que los de ese..." (3).

Potser com a conseqüència d'aquest informe es construï la palanca, que estava situada vora on actualment comença el carrer de Sant Lluís de Cal Rosal, i que servia per travessar el riu fins que s'edificà el pont de pedra de la carretera.

El 6 d'abril de 1907 es produí una forta riuada i el Sr. Rossich, l'enginyer director de l'empresa Rosal, féu unes anotacions de fins on havia arribat l'aigua en diferents indrets, dibuixant-hi els croquis adients, un dels quals correspon a les ruïnes del vell pont d'Orniu en aquella data. El text diu que les aigües arribaren al nivell de la paret del pou de desguàs de les turbines de la fàbrica sud, a la 4a dent del pilar de l'arc

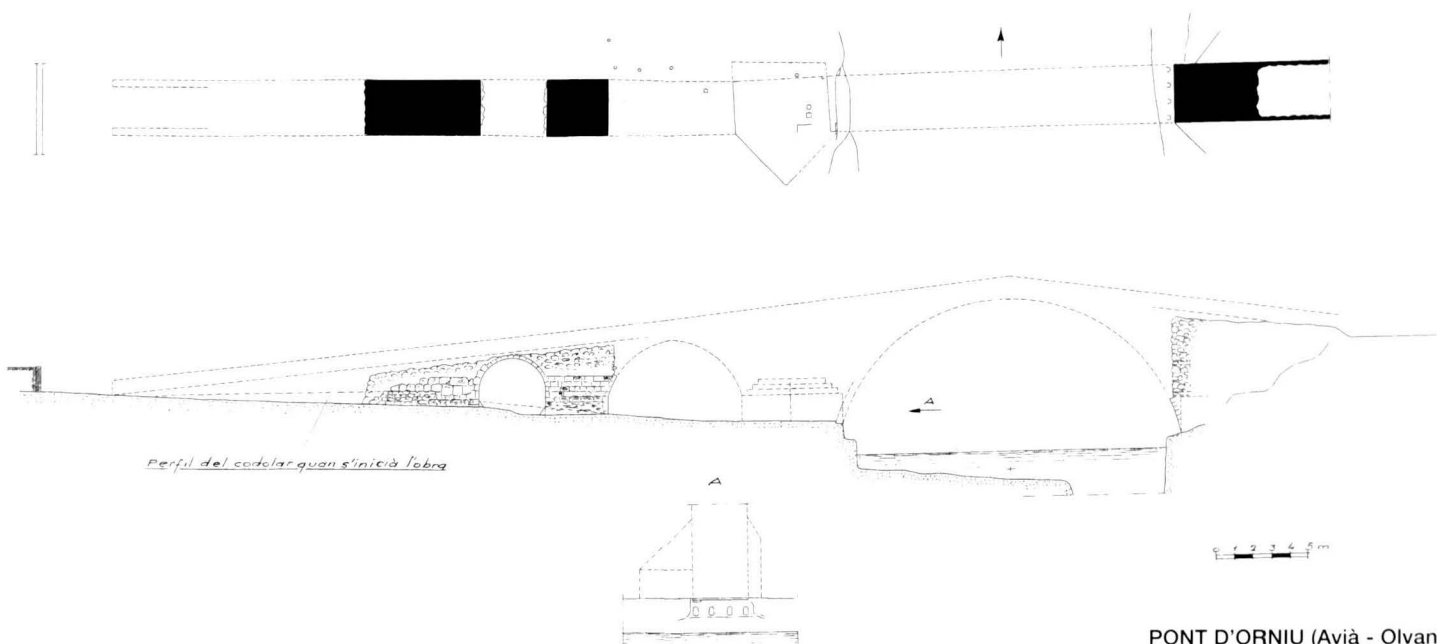
central del pont de la carretera, a 40 cm de la caseta on hi havia la bomba de l'aigua per al tren, a 40 cm dels camps de davant de la Saleta, al nivell d'arrencada de l'arc del nou pont d'Orniu i a la roca gris vora el pont en ruïnes, que en aquella data encara conservava part de l'estrep esquerre de l'arc central, tal com es veu en el dibuix.

L'any següent sembla que l'empresa Rosal volia millorar el desguàs del canal de la fàbrica i, per fer aquestes obres, abans calia calcular el desnivell existent fins al pont d'Orniu, raó per la qual el mateix enginyer devia dibuixar l'altre croquis que reproduïxo (4).

Encara l'any 1934 l'Ajuntament d'Olvan demanava un informe sobre aquest pont a l'arquitecte Sr. Porta, que ell redactà així:

"Referent al Pont d'Orniu sobre el Llobregat en els termes municipals d'Olbán i Avià.

Trobant-me ocasionalment prenent les dades per a l'Urbanització dels terrenys prop de l'Estació d'Olbán acompanyat de dos Consellers d'aquest poble, per indicació dels mateixos, he visitat el pont d'Orniu i lliuro el present informe;

PONT D'ORNIU (Avià - Olvan)

RAMON COROMINAS

Aquest pont atravessa el riu en la part més estreta d'aquell lloc, es de construcció no molt vella, emprant materials pobres i poc coneixement de l'art. Té forma d'arc apuntat amb costats gairebé rectes: llum d'uns 8 a 10 mts. per escasament 2 m. d'ample, els estreps descansan a la roca. Tot ell es de mamposteria ordinària inclòs la volta, menys una filada carreuada a les boquilles; el paviment son còdols de riu.

Les baranes, de construcció recent, son de formigó d'uns cinquanta cms. d'alt pervint d'ample i mostren en les arrels una esquerda a tot el llarg, amb desplaçament de dintre a fora com produït per l'ampenta lateral d'una roda d'auto doncs no hi ha cap marca de les característiques de llanta metàlica.

En l'obra viva del pont no he pogut observar senyal de moviment de cap mena i pot seguir prestant el servei a que està destina que és pas de persones, besties i carros agrícoles. Sense tolerar altre ús. Olbán, Juny de 1934 L'Arquitecte E. Porta".

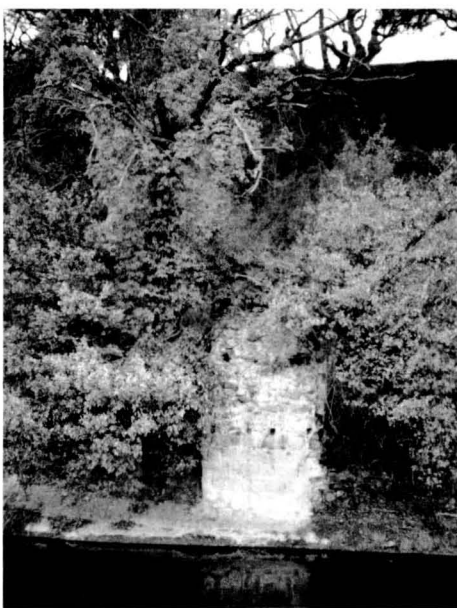
Per aquelles dates l'Ajuntament d'Olvan redactà una sol·licitud en la qual exposava que en el pla de la Saleta del seu municipi hi havia el pont d'Orniu: "[...] és camí ramader i és l'únic pas que tenen una part considerable de veïns d'aquest terme per anar a la seva parroquia d'Obiols del terme d'Avià, dit Pont es troba en estat ruïnós, tan qu'es fa precís i necessari una prompte i urgent reparació, doncs de no ferse es un imminent perill pels qui constantment han de passar-hi". Continuen dient que s'ha demanat una peritació a persones competents i que aquestes han informat que, per posar-lo en bones condicions, calia una despesa de 3.000 ptes., quantitat molt important tenint en compte el pressupost del municipi d'Olvan; per això es demanava ajuda a la Mancomunitat i a la Diputació, amb la màxima urgència possible. No sé si s'arribà a cursar aquest esborrany ni si se n'obtingué algun resultat (5).

Aquesta és tota la informació trobada fins a aquest moment sobre l'antic i el modern pont d'Orniu.

Notes

- (1) "Cal Rosal, un poble original", de Josep Busquets, dins L'EROL, Suplement 1, any 2002, p. 5.
- (2) Arxiu Municipal de Gironella, Llibre del Comú 1626-1666, p. 180.
- (3) Arxiu Municipal de Gironella, correspondència 1865.
- (4) Arxiu de Cal Rosal, carpeta "Llobregat".
- (5) Arxiu Municipal d'Olvan, caixa "Obres Infraestructura 1934-1966".

Josep Busquets i Castella
Arxiver de Gironella

Restes rehabilitades de l'antic pont d'Orniu; a l'esquerra s'hi veu el pont actual. JOSEP BUSQUETS
El que queda de l'estrep dret de l'antic pont d'Orniu. RAMON COROMINAS

L'ANTIC PONT D'ORNIU

Els vestigis d'aquest pont es troben situats una mica més avall de l'actual pont d'Orniu, a la colònia Rosal, i a cavall de dos municipis, Avià i Olvan, el terme dels quals delimita el Llobregat. A la riba esquerra i fora de la canalització normal del riu, que en aquest indret queda molt ben definida, hom encara pot contemplar un tros de la rampa de l'antic pont, amb un petit ull i l'inici de l'arrencada de l'altre. A l'altra banda del riu encara hi subsisteix també una bona part de l'estrep de l'arcada major: es conserven uns 2 m de la seva arrencada. Tot això és el que hom pot contemplar a primera vista, però observant amb més deteniment també es pot apreciar a la riba esquerra, sobre l'estrat sorrenc que constitueix el sòl d'aquest indret, i alineat amb els vestigis de l'esquerra i la dreta del riu, una bona part del replanteig del pilar de l'arcada major, esculpit sobre la codina, amb el tallaaigües inclòs i un annex que sembla correspondre a un contrafort que aquest pilar tindria pel cantó d'aigües avall, probablement similar als del pont de Pedret. Gairebé a frec de l'aigua, hom tam-

bé pot veure l'encaix excavat a la roca on s'estrebava l'arcada major i, a sota mateix, el graó on es recolzava el vigam dels cintres, amb els rebaixos on s'apuntaven les testes de les vigues. S'observen en aquest espai alguns forats que segurament foren emprats per encastar-hi els puntals de les bastides, car no tenen una disposició que faci pensar que pertanyien a una possible palanca anterior al pont. Aquestes restes i els altres detalls de l'indret han estat determinants, una vegada amidats i relacionats entre ells, per deduir la forma i les dimensions del pont, les quals s'han reflectit en el plànol que acompanya el present escrit i que ens permet de conèixer, crec que amb força fidelitat, el que fou aquesta obra desapareguda.

Tal com es pot veure, doncs, es tractava d'un pont de dos vessants, anomenats també *d'esquena d'ase*, totalment asimètric i amb dos petits ulls de 3,60 m i 7,30 m respectivament, situats actualment fora de la canalització normal del riu. L'arcada major tenia una llum de 18,30 m i una alçada de 8,40 m (alçada presa sota la volta i sobre el nivell normal del riu). Tenia una llargada aproximada de 66 m i una amplada de 3 m. Formava part del camí ral que des de Berga es dirigia a la plana de Vic passant per Sant Vicenç d'Obiols, parròquia a la qual pertanyia. Fou destruït durant la Guerra de Successió, la qual cosa motivà que al cap d'alguns anys es reedifiqués novament una mica més amunt, i conservà el mateix nom.

Ramon Corominas i Camp
Estudiós de temes d'arqueologia